

JAN DE BRUIJN, JAN MARINUS WIERSMA. IN DEZE GROEVE LIET MEN ZAKKEN/HET LIJK
VAN DOCTOR H.J.PRAKKE.

Een interview met Hendrik Jan Prakke.

Hendricus Johannes Prakke, in 1900 te Alphen aan de Rijn geboren, begon zijn loopbaan in de Nijmeegse kunst- en boekhandel van zijn oom en werd in 1919 employé bij J.B. Wolters te Groningen. In 1925 werd hij mededirecteur van de drukkerij/uitgeverij Van Gorcum te Assen, welke functie hij tot 1970 zou bekleden. Van 1930-1960 speelde hij een belangrijke rol in het Drentse culturele leven, waarbij hij het eigen karakter van de Drentse cultuur benadrukte en trachtte te stimuleren. Zo was hij o.a. oprichter van het maandblad *Drenthe* en medeoprichter van de provinciale V.V.V. en van het Drents Genootschap. Voor deze activiteiten kreeg hij in 1960 de culturele prijs van de provincie Drente.

In de Tweede Wereldoorlog begon hij met een rechtenstudie

die hij in 1951 afrondde (vrije studierichting) met een dissertatie "*Deining in Drenthe*", een historisch-sociografische studie over de maatschappelijke ontwikkelingen in Drente in de 19e eeuw. In 1956 werd hij privaat-docent in de publicistiek aan de Universiteit te Groningen en van 1961-1969 was hij hoogleeraar en directeur van het Institut für Publizistik aan de Universiteit van Münster. Verder gaf hij gastcolleges te Bologna en Iowa. De talrijke publicaties van Prakke gaan vnl. over zijn vak, de wetenschap der communicatiemiddelen, en over Drente, en vertonen alle een sterk historische inslag.

Over het historisch gehalte van zijn werk sprak Groniek met Prof. dr. H.J. Prakke in het kader van de serie "*Amateurhistorici?*".

Toen tijdens de energiecrisis een Belg zijn nood klaagde tegenover een vriend, dat hij op autoloze zondag niet kon autorijden, kreeg hij ten antwoord: "Dan ga je toch zeker liften?".

Men vraagt zich af waar deze anecdote typerender voor is: voor de Belgische mentaliteit of voor de gebrekkige organisatie van het Belgische spoorwezen. Wat dat eerste betreft: de best geslaagde belgenmop is natuurlijk, dat er eigenlijk geen Belgen bestaan, laat staan een Belgische mentaliteit. Er zijn slechts Walen en Vlamingen, die alleen maar bij elkaar blijven omdat ze zo'n aardige Spaanse koningin hebben. Dat het Belgische spoorwezen vreemd in elkaar zit, kan aangetoond worden met één enkel voorbeeld: wie van Gent naar Antwerpen wil met de trein, moet over Brussel reizen.

Wat dat betreft lijkt onze eigen provincie Drente af en toe wel wat op België. De reis van Groningen naar Meppen (nabij Emmen), waar we moesten zijn om prof. Prakke

te interviewen, kostte ons tenminste de hele ochtend, waarbij de bus van Assen naar Emmen, na een omweg te hebben gemaakt over Beilen, ons in Zwelloo afzette, drie km van Meppen vandaan. Belgische toestanden dus in het land van Bartje, en dat nog wel terwijl we een man gaan opzoeken, die Drente "hoog wil opstoten", zoals de titel van één van zijn geschriften ("pakketzaties") luidt. Gelukkig staat Prakke ons bij de bushalte op te wachten met de auto, zodat we al gauw in Meppen aankomen, een onge-rept dorpje, vnl. bestaande uit oude boerderijen, waarvan Prakke er één bewoont.

Het eerste gedeelte van het interview vindt plaats in de studeer-kamer van Prakke. (Later zullen we naar een restaurant in de buurt gaan om daar één van die beroemde Drentse pannenkoeken te nuttigen, waarvan het recept al eeuwen van sterfbed tot sterfbed wordt overgeleverd, en die tot de meest wezenlijke bestanddelen van het Drentse erfgoed moet worden gerekend).

Professor, u bent actief geweest als uitgever, als wetenschapsman, en als voorstander van de Drentse cultuurbeweging. Op alle drie terreinen valt uw historische benadering op.

Ja, op al mijn drie velden, zoals ik dat dan noem, heeft de historie, die ik nooit officieel heb gestudeerd, me altijd bijzonder beziggehouden. De publicistiek heb ik altijd getracht een historische dimensie te geven. Zo heb ik o.a. geschreven over de geschiedenis van de nieuwsvoorziening, over Herodotus als reizende reporter, over het probleem van de omvormende traditie enz. In de uitgeverij heb ik ook graag juist historische dingen gegeven; en een regionale cultuurbeweging is niet denkbaar zonder inderdaad respect voor het verleden. Ik heb altijd in het Drents Genootschap gezegd: je moet het verleden vruchtbaar maken voor het heden en de toekomst. Je moet het ook kunnen gebruiken, hè. Wie autorijdt weet dat een goed ingestelde achteruitkijkspiegel onontbeerlijk is, om in het moderne verkeer de juiste koers vooruit te kunnen bepalen en geen brokken te maken.

Het verleden vruchtbaar maken voor het heden, zegt u. Uw eigen geschiedschrijving, die vooral regionaal georiënteerd

is, heeft dus ook tot doel het regionaal bewustzijn weer tot leven te wekken. Dat brengt ons op de verhouding historicus-engagement, of breder: welk doel moet de geschiedschrijving hebben? Geschiedschrijving zal allereerst moeten trachten zo objectief mogelijk vast te stellen, wat er is gebeurd. Die objectiviteit lijdt natuurlijk altijd schade, omdat iedere waarnemer gebonden is aan zijn tijd, maar men kan toch in elk geval proberen zo veel mogelijk ook te zien, hoe heeft een ander het gezien. De waarheid is dikwijls zo groot, dat je er alleen maar een kant van kunt zien hè, en openheid voor een andere kijk op dezelfde zaak levert het maximum aan objectiviteit, dat wij kunnen bereiken. Hoe je zelf er tegenover staat, dat is een andere zaak. Dat vindt je ook in mijn "Philosophy of Publicistics", dan zeg ik, kijk es, wat is nu de beste journalistiek, dat is wanneer je dus de waarheid tracht te dienen bij het weergeven van de feiten als journalist, bij het weergeven van je eigen wereldbeschouwelijke waarheid, mijn krant is zo dus ik denk er zo over, ten derde bij het geven van entertainment, ontspanningslektuur, en dat bedoel ik nou ook in de hogere zin, bij literatuur en zo, de dichtelijke waarheid. Dat waren mijn drie waarheidseisen.

Nieuwe geschiedschrijving

In uw dissertatie 'Deining in Drenthe' (1951) hebt u het over een nieuwe geschiedschrijving.

Ja wij leefden destijds natuurlijk in de ontdekking van de sociologie als een nieuwe wijze om een samenleving te kunnen beoordelen, het groepsleven vooral naar voren te brengen, en dat lag mij met mijn Drentse aard sterk natuurlijk hè. Maar ik heb nooit zo nagedacht over historische problemen, wat er allemaal tegenwoordig verkondigd wordt, dat heb ik niet gevolgd omdat ik geen historicus ben. Daarom heb ik "Deining in Drenthe" ook genoemd een historische sociografie hè. Ik tracht dus in een samenleving van vroeger het verband te verstaan en dat was destijds wel een nieuwe aanpak. En trouwens nog, er is geen enkele provincie die verder zo'n boek heeft.

Wat mij verder sterk getroffen heeft bij Bouman, is het uitgaan

van de gewone man. Bouman beschrijft wereldgeschiedenis en vraagt dan: en hoe heeft het kind dit nu beleefd? Wellicht kan daaruit ook mijn belangstelling voor de regionale geschiedenis verklaard worden.

Zou je ook van (sociologische) wetmatigheden in de geschiedenis kunnen ontdekken?

Wetmatigheden, een verschrikkelijk moeilijke zaak hè, eh, u zegt gelukkig al wetmatigheden en geen wetten. Wat dat betreft moet ik denken aan een cyclus voordrachten, die ik in Nijmegen gevolgd heb voordat daar een universiteit was, bij, schrikt u niet, professor Bolland. Geschiedenis is, zo formuleerde Bolland, wat nooit weerkeert maar toch altijd weerkeert als hetzelfde in wat anders en wat anders in hetzelfde. Dat is het *wèzen* hè. Het keert dus nooit weer als zodanig. Het is moeilijk wetmatigheden vast te stellen. Toch zijn er natuurlijk wel perioden waarin bepaalde uitingen weer terugkeren. Je krijgt dus eh,....ik heb getracht te ontwikkelen in de publicistiek twee begrippen *Zeitgeist* en *Lebensgefühl*, en dat zijn toch wel twee begrippen die verdere uitwerking vragen. Op een gegeven ogenblik k je dat de tijdgeest op zijn andere zij gaat liggen, en dan krijg je dat mensen gelijk krijgen die vroeger zoiets beweerd hebben. In één van studies zeg ik, ja die had wel gelijk, maar hij had te vroeg gelijk, dus in zijn tijd had ie ongelijk, maar later bleek toch dat..... Enne, de turbulentie van het levensgevoel, dat na de oorlog, in de twintiger jaren opeens naar voren komt in Berlijn, wij hebben het toen ook gevolgd, die literatuur ook een tijd hè, dat komt na de oorlog van nu weer hè. Je zou dus wel van zekere wetmatigheden, maar dan heel voorzichtig kunnen spreken.

Het moet voor u als historisch geïnteresseerd publicist interessant zijn dat er de laatste jaren zoveel verzamelingen knipsels uit kranten en tijdschriften van vroeger worden uitgegeven, die een soort tijdsbeeld geven.

Ja, nu is de vraag of de ontspanningsfunctie hier niet de grootste rol speelt, wel op zijn plaats. Het is voor een historicus buitengewoon gevaarlijk materiaal.

U vindt het geen goede bron voor his-

torici, b.v. om de sfeer van een bepaalde tijd over te brengen?

Er kan ineens iets tussen zitten, dat je zegt, kijk hè;;ik ben nog altijd van mening dat het intuïtieve aanvoelen een belangrijke rol speelt bij het herkennen van een bepaalde ontwikkeling. En dat kun je ook hebben als je zo'n boek doorleest, als je je dus al alzijdig hebt georiënteerd in een bepaalde tijd, dan an het zijn dat je zegt, kijk daar heb heb je het nou hè?

Drees

U bent bevriend met de oude Drees?

Het eerste contact stamt uit de blauwe beweging, ik heb van mijn levensdagen nog nooit een druppel alcohol gebruikt, mijn vrouw ook niet. Ik heb ook over folklore in de blauwe vaan een heleboel geschreven, en ook andere dingen, dus wij kennen elkaar. Na de bevrijding heb ik bewust contact met hem gezocht en gezegd: je schrijft altijd brochures, schrijf nou es een boek over je *eigen* belevenissen gedurende de bezettingstijd; en dat was *Van Mei tot Mei*", en daar is hij me zeer dankbaar voor geworden, dat ik hem heb aangeraden een boek te produceren, hij was vanzelf nooit op de gedachte gekomen. Als president-commissaris van de Arbeiderspers heeft ie het er nog moeilijk genoeg mee gehad, want daar zeien ze: "Een boek van jou? Bij Van Gorcum? Waarom niet hier bij je eigen pers?". Voor Drees was dat geen probleem: "Prakke heeft mij er om gevraagd", zei hij.

Maar toen zijn we ook veel dichter bij elkaar gekomen. Dan praat je ook over allerlei dingen en zo, een tijd geleden heb ik 'm nog eens opgezocht, het is heel moeilijk, want hij is *doof* geworden, hij praat daardoor om te voorkomen dat hij hoeft te luisteren.

Linthorst Homan is ook één van degenen, die ik jarenlang achtervolgd heb met het verzoek om memoires. En dat is dan geworden "Wat zijt gij voor een vent". Hij woont nu in Rome.

Harmsen en de B.V.D.

Met Harmsen heb ik ook nog een hele historie meegemaakt. Inter-tijd is hij door professor Pos, met wie ik in de dertiger jaren nog de Waakzaamheidbrochures heb uitgegeven,

ontdekt. Die heeft gezorgd dat hij naar het gymnasium ging en Banning heeft zich later toen voor hem geïnteresseerd. Later, toen hij voor zijn dissertatie over de blauwe en en rode jeugdbeweging grondstoffen zocht, heb ik hem mijn hele archief daarover meegegeven, nee dat is waar, ik heb het hem nog gebracht. Hij woonde toen in een winkel. Op de toonbank had ie al z'n boeken liggen. Dat was heel merkwaardig, dat was in '56, want hij was medewerker van de Waarheid en dat heeft ie opgezegd na '56. Zij wou het niet geloven zijn vrouw, z'n toenmalige vrouw geloof ik dat je moet zeggen, zij is toen naar Oost-Berlijn gegaan om te weten te komen of dit allemaal zo was. Ja, dat was een curieuze dame, enne, toen kwam de dissertatie. Die zou bij mij uitkomen. Ik vond het belangrijk, geschiedenis van de Nederlandse jeugdbeweging. En toen heb ik de binnenlandse veiligheidsdienst bij me gehad, nou en de boodschap was: handen af, niet doen, communist. Toen heb ik een brief teruggeschreven via de politie in Assen: mijne heren, ik ben uitgever van wetenschappelijke werken, dus tot de wetenschappelijke werken dient men ook te rekenen een proefschrift; dit is goedgekeurd van wetenschappelijke zijde en ik vind het belangrijk dat hierover iets komt, dus eh, ik mag opmerken, dat wij op het terrein van de politiek ons niet op uitzonderingen begeven. Eind van de dertiger jaren ben ik ook gewaarschuwd, toen ik Waakzaamheid uitgaf.

Ik heb 'm toen wel uitgegeven, nooit meer iets van gehoord.

"We willen ook een vlag"

U bent nogal actief geweest in de Drentse Beweging, als je daarvan kunt spreken, naar analogie van de Friese Beweging. In 1928 publiceert u uw eerste stuk in de Drentse Volksalmanak.

In 1928 is mijn eerste publicatie, maar eigenlijk heb ik onder de bezetting, toen het culturele leven ook in gevaar kwam, gelijk alles, toen ben ik actief erbij betrokken geraakt. We hebben toen de Drentse Studiekring opgericht, en toen ook

clandestien de eerste grote pennning van Drente laten maken voor 1000 jaar Drente, ter voorbereiding op ons grote bevrijdingscongres, dat in 't na-jaar van 1944 beraamd was. We hebben zelfs clandestien de podagrystenherdenking gehad in 1943.

Inderdaad in de dertiger jaren heb ik altijd als uitgever er naar uitgekeken, dat anderen het zouden doen. On der de bezetting is mij eigenlijk door de omstandigheden een taak opgelegd om zelf leiding te geven, en dat heb ik tot 1960 volgehouden. Het heeft zich steeds meer uitgebreid.

Is die belangstelling voor de regionale cultuur en voor de regionale geschiedenis door de oorlog zo plotseling op gang gekomen?

Mijn eigen regionale belangstelling was veel ouder, naar in 't algemeen is inderdaad na de oorlog het regionale streven door het hele land opgekomen. Waarom juist dan? Omdat datgene, wat je dichtbij liefhad, gevaar liep. Als er een aanval op bepaalde dingen is, kijk, er zijn mensen die mondiaal denken en zo hē, maar de gewone man zit in een eigen omgeving en ziet, dat de dingen juist daar gevaar lopen en dat daar vooral ook misbruikt gemaakt wordt van, ja, bepaalde heemkundige strevingen, die

11 de Prakkehof

erin zitten hê. Daar heb je dus allereerst de mogelijkheid om zelf wat te doen hê? Druk wekt tegendruk, en heeft mensen actief gemaakt, die voor die tijd het op zich aan lieten komen. Volgens Vleer is de belangstelling voor de regionale geschiedschrijving juist door de heemkunde in discrediet gebracht en is ze pas in de jaren '50 op gang gekomen. Dat gaat dus een beetje in tegen wat u zegt.

Ja, dat is niet mijn ervaring, het kan op andere gebieden anders geweest zijn. Hier is het zo geweest, dat we getracht hebben zoveel mogelijk mensen actief erbij te betrekken. Het is ook zo, voor de oorlog hadden we maar twee provinciale vlaggen, de Friese vlag van de Friese Beweging, al heel oud hê, en de Brabantse vlag, die voor het jubileum van de koningin in '38 in't leven geroepen was. Na de bevrijding hebben we gezegd: wij willen ook een vlag hebben. Dat was de derde. Drente stond dus in de regionale geschiedenis wel vooraan.

Geschiedenis en ontwikkelingshulp

In uw dissertatie "Deining in Drenthe" beschrijft u de vernietiging van de oude collectieve boerensamenleving van Drente, door het op winst beluste individualistische ondernemerschap van de Amsterdamse kapitalisten uit de 17e en de liberale ondernemers uit de 19e eeuw, met als gevolgen: immigratie van "gastarbeiders" uit andere gewesten, het openleggen van Drente, urbanisatie, onteigening door particulieren van de gemene gronden en de opkomst van Assen als een soort missiepost van beschaving en verlichting. Onze indruk was, dat deze ontwikkeling veel overeenkomsten vertoont met de gang van zaken in veel ontwikkelingslanden van nu.

Daar zit inderdaad veel in en ik heb voor het Institute for Social Studies in Den Haag een voordracht gehouden voor een internationale studentenorganisatie, waar alle kleuren van mensen ook voor mij zaten en toen later kwam er een surinamer op mij af en die zei: "U zou de situatie, waarin wij in Suriname zitten, principieel niet beter hebben kunnen schilderen. U hebt 'm voortreffelijk geschilderd." Ik ben dus later meer specialist ge-

worden voor de Afrikaanse publicistiek en zo hê. De gelijkheid, verwantschap zit hem hierin, dat een autochtone, oude agrarische cultuur eigenlijk omvergelopen wordt door een westerse beschaving die daar geen oog voor heeft.

K.I. in Drente

Is er eigenlijk wel iets overgebleven van die oude Drentse cultuur?

O ja, dat spreekt zich altijd nog weer uit. We hebben hier nog markgenootschappen, die uit de middeleeuwen stammen en die nog altijd actief zijn en nog altijd iets betekenen. Het is plezierig voor een dorp als Meppen, dat er een eigen instantie is, die nog een inkomen heeft van zo'n 10.000 per jaar, b.v. uit het jachtrecht. Wanneer de ijsbaan niet voldoende water heeft, dat er dan een instantie is die zorgt voor een pompinstallatie, die het water omhoog kan pompen tegen de tijd dat het gaat vriezen. Wanneer de gemeente Zweeloo en Oosterhesselen voor een bepaalde weg geen geld weten te vinden, dan zeggen de marken, nou dan doen wij het hê, uit de boerpot. Als we vergaderen krijgen we twee consumpties uit de boerpot.

Is dat geen marginaal verschijnsel?

Dat zou te verdedigen zijn, dat het iets meer is dan een marginaal verschijnsel, in de oude dorpen dan, die nog sterk agrarisch zijn. Maar dit is wel zeker, om nou 'ns even iets anders naar voren te brengen: waarom leverde Drente met één van de andere provincies het melkpoeder aan de Amerikaanse bezettingslegers in Duitsland? Omdat na de oorlog het t.b.c.-vrijmaken van het vee hier begonnen was, maar dan ook zo dat, als een paar van de vooraanstaande boeren begonnen waren, dan deden ze het ook allemaal. De veestapel was hier t.b.c.-vrij en men wilde in Amerika alleen maar melkpoeder hebben van t.b.c.-vrij vee. Vandaar dat de DOMO een belangrijk deel van deze leveranties heeft gekregen.

Hetzelfde verschijnsel, van, ja eh, als we 't doen, dan doen we 't ook allemaal, heb je met de K.I. gekregen, met als gevolg dat het Drentse vee nou ook wereldmarktwaarde heeft. En dat is het hê, het met elkaar doen, niet polariseren, maar samen doen. Wat je hier ook in de politiek meen ik ster-

ker hebt dan in het land, het niet willen polariseren.

Maar is dat nou geen persoonlijk indruk van u? Het klinkt allemaal wat vaag.

Ja, wanneer u mij als wetenschapsman dit vraagt, dan zeg ik, ja, dat zal ik dan eerst eens moeten onderzoeken, maar de verschijnselen, die zich hier in Drente aan je voordoen is, dat een beroep op de enkelling hier minder makkelijk overkomt dan het beroep op de gemeenschap.

De Drentse gedachte en Communes

De Drentse Beweging, waarin u een grote rol hebt gespeeld, heeft tot doel het doen herleven van de gemeenschaps-gedachte, die zo kenmerkend was voor de Drentse boerengemeenschap van vroeger. Die gemeenschaps-gedachte had toen een economische basis in het gemeenschappelijk bezit der gronden. Die economische basis is weggefallen: de huidige maatschappij is gebaseerd op het privaatbezit en het individualisme. Denkt u dat een culturele voorhoede-beweging als de Drentse Beweging uitsluitend door het ontplooiën van culturele activiteiten dat gemeenschapsgevoel weer nieuw leven in kan blazen?

Ja, ik had eigenlijk direct moeten protesteren, toen u dat zo eenzijdig economisch verantwoordde. Dat is altijd maar een van de facetten van het geheel hē, en dat is op 't ogenblik ook het geval, dat je alleen maar een goede kijk krijgt op het geheel als je geen van deze facetten uitsluit. De Drentse Beweging sluit het economisch aspect wel uit, zij ontplooit geen economische actie om dat gemeenschapsgevoel te realiseren, terwijl dat misschien fundamenteel zou zijn. Ze heeft b.v. geen fonds om de gronden weer gemeen te maken.

Nou nee, nee, we hebben hier op onze boerderijen wel wat communes, maar nee, nee, dat is tenslotte niet de kern van het samen willen werken en leven, nietwaar?

Is dat zo?

Ja, eh, het is voor mij een nieuwe gedachte, niemand van ons heeft er ooit aan gedacht en (*mompelend*) waarom zullen we dat nou nog 'ns gaan doen?

Uit uw dissertatie blijkt dat zowel bij het openleggen en "westerniseren" van Drente in de vorige eeuw, als bij het ontstaan van de Drentse Beweging vaak dezelfde families betrokken zijn geweest. Is de Drentse Beweging niet ontstaan uit gevoelens van spijt en heimwee van een bourgeoisie naar een samenleving, die ze eerst zelf de grond in heeft geboord?

Nou nee, de Culturele Raad van Drente is anders dan in andere provincies, van onder op gegroeid, voortgekomen uit het Drents Genootschap. Toen men in Assen teveel gelijk ging schakelen de culturele raad van Drente met andere culturele raden, is er duidelijk weerwerk geleverd vanuit de provincie. Overall heeft men kleine groepjes gevormd van autochtonen, maar ook van "immigranten". Kijk, Harm Smeenge, die in zekere zin mijn voorganger is in de Beweging, zei: een echte Drent, die komt van de zandgrond, die spreekt Drents als ie onder Drenten is en die is liberaal in de politiek. Dat was dus in de dertiger jaren nog. Maar na de bevrijding, toen is het het grote succes van het Drents Genootschap geweest, dat we gezegd hebben: wij rekenen niet naar bloed en bodem, maar het hart bepaalt waar je je thuisvoelt. Wie zich identificeert met Drente, die rekenen wij tot de Drenten.

Vertoont het heimwee naar de kleinschalige, agrarische gemeenschap van vroeger geen verwantschap met het terug naar de natuurstreven van tegenwoordig? Het teruggaan naar het platteland, het produceren voor jezelf enz. Voelt u zich voorloper van dat soort bewegingen?

Ja kijk es, ik ben er niet alleen in dat ik, als ik in Amsterdam of zo geweest ben, weer blij ben dat ik hier op het platteland ben en weer ruim adem kan halen; ja zo zijn er heel wat mensen, die deze kant uittrekken met tweede boerderijtjes en al dergelijke dingen. Ik voel mij niet voorloper van wat ook.

Tot zover professor Prakke. Bij het afscheid geeft hij ons een aantal van z'n publicaties mee en het aan hem gewijde liber amicorum. Daaruit deze kenschets van Prakke: